

Pigernes poesibøger

Af Anne Blaakilde

Alle piger har haft en poesibog – eller kender én, der har. Næsten alle piger har på et tidspunkt skrevet i en poesibog. Mange piger ville på opfordring kunne citere mindst ét poesibogsvers. Men de færreste ved, hvad der egentlig ligger bag poesibogstraditionen, hvad der står mellem linjerne i de kendte strofer, og hvilken betydning bogen med dens indhold har haft for brugerne.

Min påstand er, at poesibøger tidligere har været en pigetradition med et stærkt pigesocialiserende element. Den var med til at opdrage pigerne til søde, flittige, opofrende væsner med ægte- og moderskab for øje. Hvor dan det forholder sig i dag, vil blive berørt sidst i artiklen.

En undersøgelse af emnet er i 1986 sket på foranledning af Hvidovre biblioteks kontaktudvalg, som, da de ønskede at lave en udstilling, indsamlede over 90 poesibøger fra Hvidovreborgere via en annonce i den lokale avis. De indsamlede bøger dækker dog hele landet geografisk, idet mange af de venlige udlånere er tilflyttere til kommunen, og tidsmæssigt spreder bøgerne sig over en periode fra 1859 til 1978.

Fire studerende fra Institut for Folkemindevidenskab, Didi Arim, Sine Carlsen, Kiss Nielsen og jeg, lavede så en vandreudstilling på 18 lyserøde plancher, som indtil sommeren 1988 vil pryde landets biblioteker på skift.

Efter udarbejdelsen sendtes de lånte poesibøger tilbage til deres ejere. Der er derfor ikke tale om en egentlig samling, for grundmaterialet er spredt for alle vinde. Men det vil sandsynligvis ikke være svært at foretage tilsvarende indsamlinger, da poesibøger stadig er noget, som de fleste ligger inde med på grund af den store udbredelse, de har haft blandt piger.

Poesibøger er en folkelig tradition, som er vokset langsomt op blandt brugerne, har udviklet og ændret sig gennem tiden, og alligevel beholdt noget af det oprindelige over sig.

Versene i bøgerne kan det være svært at finde forfattere til. Nogle er

tydeligt afskrifter eller citater af kendte forfattere, nogle er hjemmelavede varianter af disse litterære perler. De fleste er sandsynligvis lavet af poesibogsbrugerne selv, og er så gået i arv fra generation til generation, og efterhånden omdannet til atter andre udgaver. Det er tit vanskeligt at skelne vers, der har udgangspunkt i litteraturen og senere er lavet om, fra de decideret hjemmelavede vers.

Poesibogens historie

Stambøger var forløbere for poesibøger, men om deres oprindelse ved man ikke særlig meget. I 1500-tallet brugtes de af adelen i Danmark som et statussymbol, hvori bekendte skrev autografer og små, moralske sentenser. Her afsløredes det, hvor prominent omgangskredsen var; det fineste var naturligvis at få selve kongens signatur, hvilket mange stambøger har efterladt plads til på første side, hvor det sømmer sig for en konge at underskrive. Disse bøger var smukt forsynet med ejerens våbenskjold eller andre illustrationer, udført af en professionel maler.

Det er uvist, hvornår stambøgerne bevægede sig ind på landets universitet. Her udtalte professorer sig om elevens evner og færdigheder, og med-studerende skrev hilsner og citater af klassiske forfattere.

I 17-1800-tallet udbredtes stambøgerne blandt huslærere, der anvendte dem til egne anbefalinger, når de rejste fra sted til sted.

Efterhånden fik stambogen forskellige udløbere. Der kom dagbøger, autografbøger, gæstebøger, erindringsbøger fra højskoleophold, og endelig langt op i vort århundrede de mere moderne venindebøger, hvor siderne har fortrykte spørgsmål, som blot skal besvares.

Man kender enkelte poesibøger fra begyndelsen og midten af 1800-tallet. Allerede på dette tidspunkt var fænomenet en mode udpræget for piger i førgiftealderen. I 1870, 80 og 90'erne blev bøgerne vældig populære blandt piger, hovedsagelig fra finere hjem. Der ses her en sammenhæng mellem industrialiseringens nyetablerede borgerskab og den voksende interesse for romantiske begreber som venskab og kærlighed – nogle af poesibogens kraftigste budskaber.

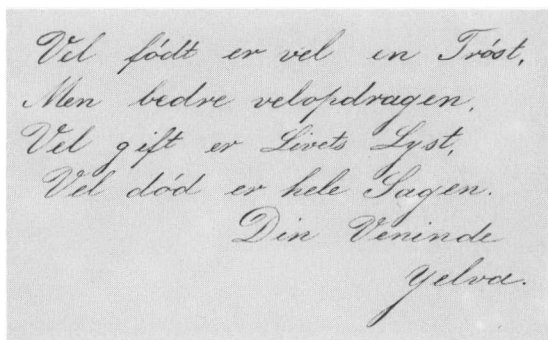
Samtidig blev det på dette tidspunkt netop magtpåliggende, at små piger så hurtigt og så grundigt som muligt skulle sluses ind i den borgerlige kvinderolle, der passede sig for det industrialiserede samfund, nemlig rollen som hustru og moder.

Op gennem 1900-tallet blev poesibøgerne spredt til alle lag i samfundet, og gennemsnitsalderen for brugerne faldt så man i dag må karakterisere fænomenet som en børnetradition.

Udvikling i poesibøgerne

Den romantiske tankegang, som var grundlæggende for poesibogsideen, er fulgt med op til nutidens bøger. Forglemmigej og gode ønsker fremover er emner, som enhver poesibog indeholder. Selv i vore dage findes de – om end i mindre seriøse udgaver. Det at skrive sit vers i en venindes poesibog er i sig selv ønsket om at blive husket for altid. Versets indhold behøver ikke nødvendigvis at omhandle mindet, men poesibogens side udsmykkes ofte med krydsrimet $\frac{V}{E}L$. Dette krydsrim er en tradition, som først er dukket op efter år 1910, og op gennem dette århundrede har det udviklet sig i mere eller mindre meningsfyldte versioner. $\frac{T}{S}ØD$ og $\frac{M}{R}ØD$ er måske lidt mere logiske i deres indhold end f. eks. $\frac{G}{D}ED!$

Ønskerne om evig troskab blandt veninderne var hedest op til 1920-30'erne. Jo ældre bøgerne er, jo mere seriøse og højtidelige er de i deres udformning. De ældre bøger er ligeledes karakteristiske ved, at flest voksne skrev i dem. I de første poesibøger var det almindeligt, at lærere og præster, som havde forestået konfirmationen, skrev et minde. Efter præsten skrev hele holdet og brillerede med den viden, man netop havde tilegnet sig under konfirmationsforberedelsen. Disse vers handlede om flid, fornuft og Vorherre. Religionen var en større del af tilværelsen dengang end nu, og religiøse emner og vers om døden var uhyre almindelige i sidste halvdel af forrige århundrede. Synet på livet var tæt forbundet med synet på døden. Nutidens tabuer om døden eksisterede slet ikke, og et godt liv ansås først for fuldbyrdet ved en god død. Derfor omhandlede mange vers døden i en grad, som man i dag vil finde lidt bizar:

Dansk Folkemindesamling. 1979/23.
Ca. 1890.

Forældre og voksne familiemedlemmer var også yndede bidragydere på det mere seriøse felt. Deres budskaber var ofte kloge ord og gode råd på livets vej; lidt lommefilosofi med en løftet pegefinger. De voksne bidrog med et

gudsfrygtigt og alvorfuldt indhold, som for en stor del fulgtes op af veninderne, der skrev bagefter. Senere blev indslagene fra unge piger mere humoristiske, og det blev til sidst omtrent kun veninder, der udfyldte poesibogens hvide sider.

Udsmykningen af poesibogssiderne er et kapitel for sig. I de ældste bøger er der gjort en dyd ud af at prente sin smukkeste skønskrift – som vitterlig var meget smuk – og tegne fine, små tegninger og vignetter, sågar akvarel- og oliefarver har været anvendt. I den ældste bog fra undersøgelsesmateriale (1859) pyntede pigerne verset med en lille, påsyet flettet krans af hår fra eget hoved. Siden blev udsmykningen ikke så højt prioriteret; op i 1950'erne begyndte bøgerne at komme med påtrykte tegninger, og mulighederne for individuel kunstnerisk udfoldelse blev således begrænset.

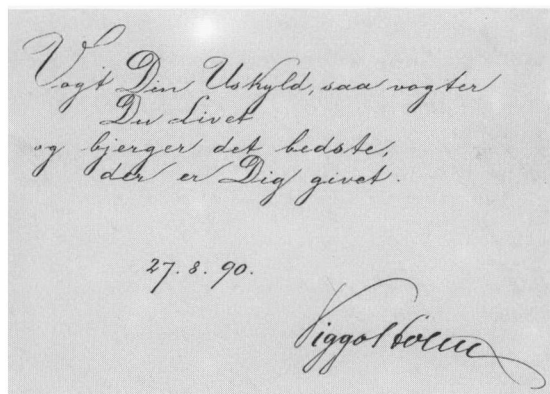
Ikke kun med hensyn til kreativ aktivitet og religionens indflydelse på menneskets sjæl, men også på mange andre områder illustrerer poesibogsversene glimrende samtiden og de tendenser, der har rørt sig i folks bevidsthed. Under Anden Verdenskrig var det nationalfølelsen og fædrelandets roser, der blomstrede i poesibøgerne. Et af de allermest brugte digte fra den tid var »Altid frejdig når du går«, med især verset »Kæmp for alt, hvad du har kært«. Det blev anvendt så meget, at det til sidst blev betragtet som traditionelt poesibogsvers, idet det stadig ses anvendt i mange poesibøger. I min egen fra 1970 mangler dette vers da heller ikke . . .

Pigesocialiseringen

Et tema, som går igen næsten lige fra de første poesibøger og op til i dag, er versenes klare budskaber omkring pigesocialisering. Poesibøgerne har i høj grad bidraget til den traditionelle pigeopdragelse.

Barndommen er som den første periode i livet behæftet med en atmosfære af idyl, romantik og nostalgi. Forældrene, specielt moderen, optræder som kærlig og favnende, og versene giver på denne måde den lille pige to budskaber: Hun skal altid være taknemmelig for sin opvækst, og hun får samtidig at vide, hvordan hun selv engang som mor forventes at opføre sig.

Glem ej Fader, glem ej Moder
hvor i Verden du end gaar
slige Venner som de Tvende
aldrig mer paa Jord du faar.
Glem din Fader ingensinde
for din Fremtid han har stridt
glem din Moder ikke heller
hun har elsket hun har lidt.
(1942)

Dansk Folkemindesamling. 1979/23.

Heri ligger navnlig, at barnet skal ære sine forældre i alt, hvad hun gør; hun må være deres pyrd og stolthed.

Rosenvers er strøet i alle poesibøger. Livet er en rose, først i knop, så udfoldet og til sidst bliver den vissen og taber bladene. Disse roser symboliserer pigen og kvinden i utallige variationer, som yndig, duftende – og tavs. I enkelte vers relaterer roserne i direkte form til pigen:

Tilfreds i dit hjerte og glad i dit sind
den rigdom får roserne frem på din kind
hvad hjælp det, om selv du fik guldkrone på
når ikke i glæde dit hjerte kan slå.
(1956)

I mange vers fremgår det, at det er en kvindelig dyd at vise et muntert ansigt, at vække glæde omkring sig:

En Kvindes Smil er som Solens Skin
det trøster og varmer og glæder
Det trænger sig ind i Sjæl og Sind
og Mismodets Skyer spreder.
(1958)

Samtidig må pigen ifølge poesibogsversene opføre sig fornuftigt, være dygtig, forsagt og opofrende, som det passer sig for den moderrolle, hun har at se frem til:

Holstebro d. 7/8 1960
Kære Giltte
Aldtid glad og vel fornøjet,
aldtid med et smil i øjet,
aldrig sur og aldrig Lvar,
sådan føle jeg Giltte lær
Tit
minde om
Mona Lund

Dansk Folkemindesamling. 1967/4.

Lær at elske Andre mer
og dig selv lidt mindre
Lær at hjælpe hvor du ser
der er Nød at hindre.
Gem paa hvert et kærligt Ord
slip hvert bittert Minde
kun i Kærlighedens Spor
er der Fred at finde.
(bl.a. 1935)

Det erkendes dog, at denne rolle kan have sin pris:

Tit Øjet maa tindre
og Læben maa le
for at skjule det Indre
som Ingen kan se.
(1937)

På et tidspunkt viger moderen i pigens bevidsthed til fordel for andre personer. Hun begynder at tænke på drenge og forelskelser. Forelskelsesstadiet er naturligvis morsomt, men farligt. Drømmeprinsen rider på en meget hvid og ren hest, og pigen må tage sig i agt for ikke at blive tilsølet af mere virkelige hankønsvæsner. Hun må altid være ærbar:

Gaar du med hvide Strømper,
og Gaden ej er ren
da træder du forsigtigt
paa begge dine Ben.
Men bliver du først snavset du tager Sagen let
se derfor helst at undgaa
den allerførste Plet.
(1935)

De voksne skal nok forstå at advare de uskyldige piger mod kærlighedens
veje og vildveje:

O, fly for Amors Snare
lyt ej til hans Smigerord
De bringer jo kun Fare
hvis deres Lyd du tror.
(Skrevet af pigens far i 1900)

Men pigerne selv har en del andre tanker om dén ting:

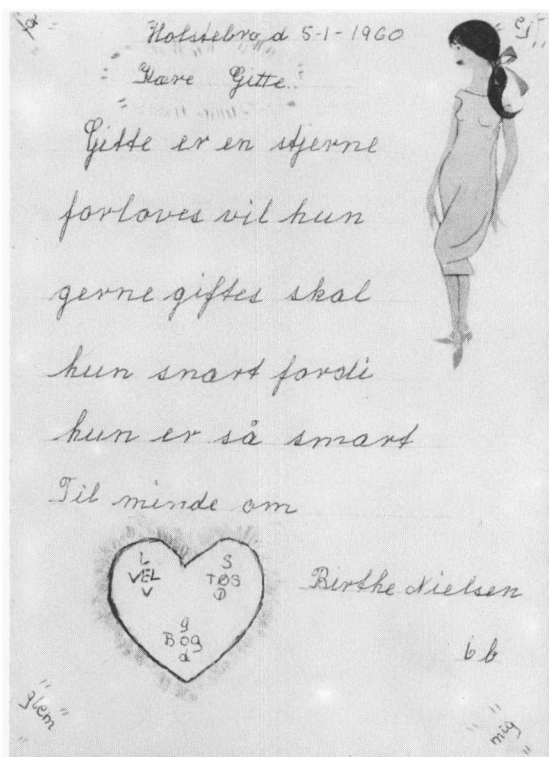
Johnna er en Stjerne
forloves vil hun gerne
giftes skal hun snart
fordi hun er saa smart.
(1938)

Der er dog dét ved de mange vers om kærlighed og forelskelser, at de som
oftest fører frem til pigens trygge fremtid i et *ægteskab*. Det altafgørende i
pigens liv er at blive gift, men for at opnå denne eftertragtede civilstand,
må hun absolut lære sig at være en god *hustru* og *moder*.

Vær flittig i Køkken, Loft, Kælder og Stue
saa blier du en sød lille Frue.
(1935)

Kvinden skal i ægteskabet stoppe mandens hoser og koge hans grød, for
»så synes han, du er sød«; hun skal lære:

At give Godt for Godt er Retfærdighed
At give Godt for Ondt er Kærlighed.
(1894)

Dansk Folkemindesamling. 1967/4.

Pigen, som forstår sine poesibogvers, erfarer tidligt, at hun ikke skal forvente den store hyldest, når hun kommer op i årene:

I Dag en Engel fin og skær
 om tresindstve Aar en Heks
 det er saa sikkert Pige kær
 som tre og tre er seks.
 (1953)

Pigens idealiserede rolle som moder og hustru bliver nedslidt, når hun selv bliver udslidt. Hun er heller ikke mere nogen duftende rose, så hun kan faktisk ikke bruges mere:

Når du bliver gammel og ikke duer mere
 klister vi dig sammen med Gummi og Papir.
 (1933)

Ændring i samfundet – poesibøgernes endeligt?

De mange poesibogsvers var med til at vise pigen, hvordan hun burde afpasse sig efter samfundets forventninger til kvinderollen. Idealet var den borgerlige kvinde fra før århundredskiftet, som op gennem 1900-tallet stadig stod trofast ved sin mands side, passede hjemmefronten med hus og børn og plejede og lindrede ham med sit evigt glade sind. Opdragelsesfasen var tydelig: Fra hun var lille skulle hun lære at være yndig og uselvisk. Hun skulle kunne glæde og gavne, altid smile og gøre andre tilpas. Hun kom i puberteten og skulle derfor interessere sig for hankønsvæsner, men i den grad være forsigtig med sig selv og sine kys – ikke mindst sit rygte. Det åbenbare mål for hendes anstrengelser var ægteskabet som den trygge havn, den eneste økonomiske sikkerhed, en kvinde (for de flestes vedkommende) havde tidligere. Hvis hun opnåede denne ønsketilværelse, måtte hun være ferm til at holde hus og passe børn, til at være den ideelle hustru og moder. Denne position mistede hun, når hun blev så gammel, at hun ikke længere kunne leve op til disse krav; hendes status faldt helt i bund.

Dette budskab i versene skæres ud i pap, når en dreng i enkeltstående tilfælde har været poesibogsejer. Når et traditionelt vers rettes til en dreng, træder pigemålgruppen tydeligt frem, fordi både rimet og meningen bliver grotesk:

Kære Bent!

Jeg ønsker dig en Mand
med rigtig god Forstand
og 17 raske Gutter
der bestandig råber »Fatter«.

(1938)

I 1950'erne begyndte versene i poesibøgerne imidlertid langsomt at ændre sig. De blev fjollede og »teenage-pjattede«, handlede ikke så meget om ærbarhed og ægteskab, men i højere grad om forelskelser og drenge.

På dette tidspunkt gjorde kvinderne i større omfang end tidligere deres entre på arbejdsmarkedet. Den ægteskabelige status var ikke længere så livsnødvendig som før, idet kvinden – om fornødent – kunne forsørge sig selv. Stadig var ægteskabet dog en del af samfundets norm.

Med tressernes oprør og halvfjerdsernes kvindefrigørelse blev de gamle vers om grød og hoser fuldstændig utidssvarende.

Poesibøger cirkulerer stadig i pigehænder, men ikke i samme grad som før. Der er endnu mange lighedspunkter mellem den gamle og den nye kvinde/pigerolle, og det ses i enkelte vers. For hovedpartens vedkommende

må man dog sige, at der er sket et brud på den gamle tradition; temaerne er nogle helt andre end de gamle fra århundredskiftet. Her er et eksempel, skrevet af en 13-årig pige fra Hvidovre i 1987:

Skid i øst
skid i vest
skid i Tønder
det er bedst.

På det grundlag må man formode, at poesibøger, hvis de skal fortsætte som en del af pigekulturen, vil få en ny drejning, hvad angår budskab og indhold. Arkiver og lokalmuseer bør derfor tage op til overvejelse, om det ikke er vigtigt at indsamle poesibøger, som hidtil har været overset, men som i realiteten har en stor værdi inden for folkekulturen, især da de nu er ved at ændres med de nye livsformer.

Summary

Girls' albums

Albums have existed as a popular phenomenon in Denmark since the middle of the last century. Their probable origin is to be found in the 16th century albums of the nobility, and they have since developed into a popular tradition, mainly used by girls.

The first popular albums were found among middle class girls. They bore the stamp of the romantic movement with its keywords of friendship and love. The custom spread to all strata of the population in the 20th century, but the message in the books remained the same. The content of the verses aimed at the socialization of girls, and the main goal was that middle class ideal of a woman which it gradually became necessary for nearly all women in industrialized society to conform to. The article shows by a number of examples how girls from a very young age were taught to be good, self-sacrificing, and loving with a view to their later lives as wives, mothers, and housewives.

This ideal is no longer as important as it used to be, and the bulk of the verses found in albums has changed so that the verses are now foolish, funny, meaningless. The number of albums among girls has also decreased, maybe even as a result of the lack of a need for such a factor in the socialization of girls?